

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

"ושמי ה' לא נודעתי להם"
לפרשת וארא

ועל כך דרשו בסנהדרין (קיי"א). ועל דבר זה נענש משה רבינו. על חוסר האמונה, שבעוד שהאבות לא הטילו ספק במשימה שניתנה להם ע"י ה' והנה לכאורה משה כן. אך מדוע מבקרית הגמרא את משה? הרי גם אברהם מנהל ויכוח לגבי השחתת סדום, ורע בעיניו לשלח את הגר ובנה, אם כן מדוע דווקא משה נחשב לראשון המהרהר אחר מדותיו של הקב"ה?

הנושא השני הוא מה ענין שמו של ה'! כבר במפגש השליחות הראשונה, בסנה, מנסה משה לברר את שם ה'.

4. שמות ג' י"ג:

"וואמר משה אל-האלקים, הנה אנכי בא אל-בני ישראל, ואמרת להם, אלקי אבותיכם שלחני אליכם; ואמרו-לי מה-שמו, מה אמר אלהים? ויאמר אל-הים אל משה אהיה אשר אהיה ויאמר כה תאמר לבני ישראל אהיה שלחני אליכם."

מה מהותי כל כך בשם ה', האם מה שיטריד את בני ישראל השרויים בשעבוד הוא שיעור פילוסופי בדבר שמותיו של ה'?

גם בפעם השניה, מקבל שם ה' התיחסות ומקום של כבוד. **"אני ה' וארא, אל-אברהם אל-יצחק ואל-יעקב--באל שדי; ושמי ה' לא נודעתי להם"**

ה' מציג את עצמו בפני משה – "אני ה'" אך מוסיף עוד שהוא כבר נגלה לאבות כאל שדי, אבל בשמו ה' הוא לא נודע להם מה חשיבות השם כאן? ומה ענין שלא נודע לאבות?

לאורך ספר בראשית, עולה שהאבות עצמם הכירו בשם ה':

5. אברהם - בפרשת העקדה (בראשית כ"ב יד):

"ויקרא אברהם שם-המקום ההוא ה' יראה אשר יאמר היום בה' ה' יראה"

וכאשר מינה את עבדו למצוא אישה ליצחק.

6. בראשית כ"ד ג:

"ואשביעד בה' אלהי השמים ואלהי הארץ אשר לא-תקח אשה לבני מבנות הכנעני אשר אנכי יושב בקרבן"

פרשת וארא נפתחת בהתגלות ה' למשה בה מוטלת עליו השליחות להוצאת בני ישראל ממצרים.

1. שמות ו' ב-ג ט':

וידבר ה', אל-משה; ויאמר אליו, אני ה' ג וארא, אל-אברהם אל-יצחק ואל-יעקב--באל שדי; ושמי ה' לא נודעתי להם. ד וגם הקמתי את-בריתי אתם, לתת להם את-ארץ כנען--את ארץ מגריהם, אשר-גרו בה. ה וגם אני שמעתי, את-נאקת בני ישראל, אשר מצרים, מעבדים אתם; ואזכר, את-בריתי. ו לכן אמר לבני-ישראל, אני ה', והוצאתי אתכם מתחת סבלת מצרים, והצלתי אתכם מעבדתם; וגאלתי אתכם בזרוע נטויה, ובשפטים גדלים. ז ולקחתי אתכם לי לעם, והייתי לכם לא-להים; וידעתם, כי אני ה' א-להיכם, המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים. ח והבאתי אתכם, אל-הארץ, אשר נשאתי את-ידדי, לתת אתה לאברהם ליצחק וליעקב; ונתתי אתה לכם מורשה, אני ה'. ט וידבר משה כן, אל-בני ישראל; ולא שמעו, אל-משה, מקצר רוח, ומעבדה קשה.

בפסוקים אלו שני נושאים הדורשים עיון:

הראשון, מדוע שוב נשלח משה, שהרי אין זו הפעם הראשונה בה מוטלת שליחות זו.

2. בשמות ג' מתואר במעשה הסנה:

ט ועתה, הנה צעקת בני-ישראל באה אליי; וגם-ראיתי, את-הלחץ, אשר מצריים, לוחצים אותם. י ועתה לכה, ואשלחך אל-פרעה; והוצא את-עמי בני-ישראל, ממצרים.

לשם מה חוזר ה' ושולח את משה לשליחות אותה כבר שלח אותו? כמו כן בסוף פרשת שמות נראה שהשליחות נכשלת, פרעה אינו מתרשם מהדברים ומהמופתים, ושיעבוד ישראל הופך קשה יותר משה חוזר לקב"ה ומתלונן.

3. שמות ה' כ"ג:

"ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה"

גם האבי"ע וגם רש"י מפרשים את 'להם' כמכוון לאבות. הרלב"ג לעומתם, מפרש ששמי ה' לא נודעתי להם – הכוונה, לא לאבות אלא לעם ישראל.

11. הרלב"ג על וארא:

והנה נראיתי לאברהם ליצחק וליעקב בא-ל שד-י, וייעדתי להם לתת את ארץ כנען לבניהם בכוחי זה השליט על הנמצאות. והנה שמי ה' לא היה נודע לישראל. וגם הייתי משתדל עם זה להקים בריתי אתם - ר"ל שכבר נמשך מההשגחה לישראל מפני מה שייעדתי לאבותיהם לתת לזרעם, אע"פ ששמי ה' לא היה נודע לישראל עדיין ולזה לא היו ראויים מצד עצמם שתדבק השגחתי בהם, ועם כל זה התעוררתי להקים בריתי אתם לתת להם ארץ כנען אשר גרו בה האבות

נושא הפסוקים הוא ישראל ולא האבות: למרות ששמי ה' לא היה נודע לישראל לפני שליחות משה בכל זאת השתדלתי להקים את ברית האבות עם ישראל. 'הקימותי מתפרש מלשון קיום ברית ולא מלשון כריתתה, והכינויים הרומזים "אתם" ו"להם" מתייחסים לבני ישראל כמו בפסוק הקודם.

אך סוף פסוק ד מעורר קושי לפרושו של הרלב"ג, שהרי אם הנושא הוא ישראל הרי שגם הביטוי "...ארץ מגוריהם אשר גרו בה" צריך להתייחס לישראל, אך זה ודאי אינו נכון, שהרי אי אפשר לומר על בני ישראל היוצאים ממצרים - שארץ כנען היא ארץ מגוריהם, שהרי רגלם לא דרכה מעולם על אדמתה.

ולכן מסביר הרלב"ג:

והנה קראה 'ארץ מגוריהם' מפני האבות שגרו בה, כמו שאמר על יצחק: 'רק את בני לא תשב שמה בעבור אברהם שיצא משם

ההסתכלות על העם אינה רק בנקודת מבט עכשווית אלא בראיה כוללת יותר.

לו יצחק היה הולך אחרי רבקה להתגורר בחרון, ניתן היה לומר שהוא שב לשם למרות שלא היה שם מעודו, וזאת משום שאביו יצא משם, כך לגבי עם ישראל. ארץ כנען היא ארץ מגורי היוצאים ממצרים בזכות ישיבת אבותיהם בה.

12. **כפי שמסביר האב"ע בפירושו הקצר בענין המילה 'לכם':**

"כי זרעם כהם יחשבו".

13. **רעיון זה מובא גם על ידי רבי יצחק עראמה בפירושו עקידת יצחק (כח ע"ב):**

וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב בא-ל שד-י ושמי ה' לא נודעתי להם, ומלת להם חוזרת אל בני ישראל, המוזכרים בכינוייהם בפסוקים הסמוכים למעלה, כשאמר ביד חזקה ישלחם וביד חזקה יגרשם. והכוונה שכבר נראה אל האבות והתידע אליהם, לא הודעת שמו המורה על מציאותו לבד, אבל שכבר השיגו מעניין תארו

יצחק לפני שהוא מברך את יעקב, אומר,

7. **בראשית כ"ז כ"ז:**

"וַיֹּגֵשׁ, וַיִּשְׁק-לוֹ, וַיִּרַח אֶת-רֵיחַ בְּגָדָיו, וַיְבָרְכֵהוּ; וַיֹּאמֶר, רְאֵה רֵיחַ בְּנֵי, כְּרִיחַ שְׂדֵה, אֲשֶׁר בָּרְכוּ ה' "
וכן עוד.

8. **ועל כך שואל האברבנאל:**

הנה הכתובים מעידים שדיבר השם עם האבות פעמים רבות בשם ה', אם במעמד בין הבתרים לאברהם: "אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים", ואם בפרשת המילה: "וירא ה' אל אברהם". ואם כן איך אמר בכאן ושמי ה' לא נודעתי להם?

על קושי זה עונים הפרשנים בדרכים שונות.

9. **רש"י במקום מפרש:**

"לא הודעתי אין כתיב כאן, אלא לא נודעתי לא נכרתי להם במידת אמתות שלי שעליה נקרא שמי ה' נאמן לאמת דברי, שהרי הבטחתי ולא קיימתי".

מסביר רש"י שהאבות קיבלו הבטחות שבחלקן לא התקיימו. אמנם הם זכו לזרע רב, שהרי בני ישראל התרבו מאד במצרים, וגם החלק מהבטחת ברית בין הבתרים של הירידה לגלות והשעבוד התקיים. אבל הבטחת ארץ ישראל, לא התקיימה. הבטחה שניתנה לאבות ובעיקר ליעקב, כשה' נגלה אליו לפני ירידתו למצרים.

10. **בראשית מ"ו ד:**

"אֲנֹכִי אֶרֶד עִמָּךְ מִצְרַיִמָּה וְאֲנֹכִי אֶעֱלֶךָ גַם-עִלְיָה וַיֹּסֶף יְשִׁית יָדוֹ עַל-עֵינָיו"

אם כן לפי רש"י, אין הפסוקים דנים בשם ה', אלא מציינים שההבטחות שנאמרו בשם א-ל שד-י- לא התקיימו ולכן שם ה' המבטא אמת לא נודע עדין. שם ה' בא כאן לא כתואר גרידא אלא כמהות.

האבן עזרא מסביר (והרמב"ן מסכים להסברו) שישן 3 הנהגות:

א. הנהגת שם "א-לוקים" שהיא בגימטריא "הטבע". זו הנהגה שאינה מתחשבת במעשי האדם, הטובים הם או הרעים, אלא כוחות הטבע והמזלות פועלים כסדרם.
ב. הנהגת שם שד-י, שהיא הנהגת שכר ועונש, המתחשבת במעשי בני האדם. כלומר, כשהאדם טוב מקבל טובה ולהיפך. הנהגה זו פועלת דרך הטבע. זוהי הנהגה ניסית, אך לא ניסית שמעל הטבע אלא ניסית שבתוך הטבע. זו הנהגה בה הונהגו האבות.

ג. הנהגת שם הויה, שמתבטאת בניסים גלויים שעוקרים את הטבע, כמו בניסים של עשר המכות. הופעת שם זה היא הופעה המיוחדת לישראל, ואינה תלויה כלל במעשיהם אלא בתולדתם, בעצם היותם ישראל.

לספק שדברי יחזקאל אכן מתייחסים דווקא לתחילת פרשתנו דהיינו לנבואת משה. לכן יש להבין זאת אחרת.

16. **וכן עולה גם מפירושו האב"ע שראינו:**

"והנה האבות לא הגיעה מעלתם לדבקה בשם כמשה אשר ידעו השם פנים בפנים, ע"כ היה יכול משה לשנות תולדות עולם השפל ולחדש אותות ומופתים שלא יכלו האבות לחדשם."

החידוש של משה מול האבות הוא שבידי משה ניתנה היכולת לעשות אותות ומופתים, דבר שלא ניתן לאבות. על ידי האותות והמופתים יכיר העולם גם בשם ה', מעבר להכרה שיכלו האבות להשיג.

על השגת משה רבנו מלמדת התורה במספר מקומות:

17. **בספר דברים (ה' ד') נאמר:**

"פנים בפנים דבר ה' עמכם".

18. **מסביר רבינו בחיי:**

"ע"ד הפשט בלא אמצעי, וכענין שכתוב (שמות לג) כאשר ידבר איש אל רעהו, שאין אמצעי ביניהם."

19. **בשמות (ל"ג י"א) נאמר:**

"וידבר י-ה-ו-ה אל-משה פנים אל-פנים פאשר ידבר איש אל-רעהו"

20. **בספר במדבר (י"ב):**

"לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא: פה אל פה אדבר בו ומראה ולא בחידת ותמנת י-ה-ו-ה יביט ומדוע לא יראתם לדבר בעבדי במשה."

מבאר רבינו בחיי על דרך הקבלה שמשמעות "ודבר ה' אל משה פנים אל פנים" כמו גם "פה אל פה אדבר בו", איננו כמו "פנים בפנים דבר ה' עמכם", כי זה בהשגת ישראל שהיתה נמוכה יותר.

ומסביר רבנו בחיי שלגבי ידיעת תוכן הדברים שאומר הקב"ה, אין הבדל אם שומע בלי אמצעי או עם אמצעי, אבל לענין הרגשת החיבור יש הבדל גדול.

ביציאת מצרים נאמר: "ועברתי בארץ מצרים", אני ולא מלאך. "והכיתי כל בכור", אני ולא שרף. "ובכל אלוהי מצרים אעשה שפטים", אני ולא שליח. אני ה', אני ולא אחר. ומה אכפת לנו אם היה על ידי שליח, העיקר שנגאלנו ממצרים. והוא אותו עניין. שיש הבדל גדול מבחינת ההרגשה של האהבה אם ה' בא בעצמו להציל או ששולח שליח.

במתן תורה עתיד להיות נודע לכל מקבלי התורה באופן הכי "נוכח" ו"פנים אל פנים" שניתן לבני אדם "אנכי יהוה אלהיך וכו'". התגלות זו שמורה למתן תורה.

ה"שפת אמת", מסביר ששמותיו השונים של הקב"ה, מייצגים סוגים שונים של התגלות הא-ל. כל שם, הוא אופן מסוים בו הקב"ה מתגלה בעולם. השם המפורש (?-ה-י) מייצג את הגילוי השלם והאולטימטיבי של ה'

עד שידעו כי הוא א-ל ש-י שהוא העיקרי משמות התארים. ומדרך התארים שיודיעו דבר נוסף על מה שיודיע שם העצם מצד מה שירשם בו עצם הנקרא להורות מציאותו לבד. כי מי שיודע שראובן חכם או רופא או נגר כבר הוסיף בו הכרה וידיעה ממי שידע שהוא ראובן. ולזה אמר: הנה אל אבות נראיתי עד שהשיגו וידעו בענייני תארי;

ואפילו שמי שהוא מורה על מציאותי לא הודעתי להם לבנים, בשלא נמצאתי להם ולא הורגלתי עימהם בשום עניין מצוין; והנה יחויב מצד הטוב והראוי שאודע להם... וגם הקימותי את בריתי אתם - רצוני עם האבות - לתת להם לבנים את ארץ כנען, את ארץ מגוריהם אשר גרו בה

בעניין פירוש המילה 'להם' בביטוי 'שמי ה' לא נודעתי להם' הולך בעל העקדה בעקבות הרלב"ג שהכינוי 'א-ל ש-י' העיקרי שבתארים, הוא נכבד יותר משם ה' שמורה רק על עצם מציאותו ותו לא.

בעוד שלאבות נודע ה' בשם הנכבד א-ל ש-י, לבנים אפילו בשם ה' לא נודעתי, דהיינו שבני ישראל לא ידעו כלל על מציאותי.

אולם את פסוק ד פירש בעל העקדה שלא כרלב"ג, שהכינוי 'אתם' מתייחס לאבות.

14. **רבי יעקב צבי מקלנבורג בפירושו 'הכתב והקבלה' מקשה מנבואת הנביא יחזקאל על פירושי בעל העקדה והרלב"ג:**

"מלבד דקשה להסב מלת להם על ישראל ולא על האבות שהמדבר מהם במקרא, גם פי' מוכחש מעדות הנביא (יחזקאל כ) ואודע להם בארץ מצרים, שכבר נודע לישראל שם הוי' ב"ה ע"י אהרן קודם בוא משה למצרים באומרו אליהם איש שקוצי עיניו וגו' כי אני ה' "

שואל בעל הכתב והקבלה שהרי עולה מדברי הנביא יחזקאל שהי' נגלה לבני ישראל בשמו עוד במצרים.

15. **יחזקאל כ ב-ז:**

יהי דבר ה' אלי לאמר. בן אדם דבר את זקני ישראל ואמרת אליהם כה אמר ה' א-להים הלדרש אתי אתם באים, חי אני אם אדרש לכם נאם ה' א-להים. התשפוט אתם התשפוט בן אדם את תועבת אבותם הודיעם. ואמרת אליהם כה אמר ה' א-להים ביום בחרי בישראל ואשא ידי לזרע בית יעקב ואודע להם בארץ מצרים ואשא ידי להם לאמר אני ה' א-להיכם. ביום ההוא נשאתי ידי להם להוציאם מארץ מצרים אל ארץ אשר תרתי להם זבת חלב ודבש, צבי היא לכל הארצות. ואמר אליהם איש שקוצי עיניו השליכו ובגלולי מצרים אל תטמאו אני ה' א-להיכם

מסביר הרד"ק, שהיות והדמיון בפסוקים בין תחילת פרשת וארא לבין פרק כ ביחזקאל אינו מותר מקום

לעתיד לבא, כאשר יהיה ה' למלך על כל הארץ, כלומר, כבודו יהיה גלוי בעולם, כאמור: "ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד", אז לא יהיה פער בין תפסתינו את ה' לבין המציאות האמתית שלו - נגיע להבנה מלאה של העולם הרוחני כיוון "שמלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים". אך עד אז, אין ביכולתנו לראות את התמונה בשלמותה.

השפת אמת מסביר את שאלת משה כדנה במה יהיה טבע הגאולה? כיצד יתגלה עלינו ה'? שאלה זו היא מהותיות הן לעיקר הגאולה, וכך עונה ה' למשה.

21. שמות ג', ט"ו:

"ויאמר עוד אלקים אל-משה, כה-תאמר אל-בני ישראל, י-ה-ו-ה אלקי אבותיכם, אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב שלחני אליכם; זה-שמי לעלם, וזה זכרי לדור דר:"

הדור של משה, עתיד לחזות בגילוי ה', אותו לא ראה אדם בעבר, אפילו לא האבות.

מסביר ה'שפת אמת', ששמו המפורש של הקב"ה מייצג את ההבנה הכוללת של המציאות - היה, הווה ויהיה. הבנה מקיפה זו, הינה התפיסה שה' נמצא אתנו בכל עת, גם ברגעי השעבוד והשמד הקשים ביותר, אשר בהם לכאורה יש הסתר פנים. גם אז, ואולי דוקא אז - "עמו אנכי בצרה" - "גלו ישראל - גלתה שכינה עמהם". ה' אינו רק מלך מחיה ומרחם כי אם גם לעיתים - "מלך ממית".

מסביר הרב רונן נויבירט כי לתובנה עמוקה זו מגיעים בני ישראל בעומדם על הים. "ויראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו". שם ראתה אפילו שפחה את התמונה הכוללת, לראות את ה' המשעבד אך גם הגואל. הן המלחמות והן השואות הן חלק מהגילוי ה' בעולם. תפקיד משה הוא ללמד לעם ישראל את השיעור של "שמע ישראל, ה' אלוקינו, ה' אחד". שהכל בא מאחד.

נזכה כולנו במהרה בימינו לחזות בהתגשמות הנבואה של - "והיה ה' למלך על כל הארץ - ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד.